

Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars

Jan-Willem Bruggink en Saskia te Riele

In 2004 telde Nederland bijna 900 duizend verweduwden. Het grootste deel hiervan was vrouw. De koopkracht van de verweduwden was lager dan het Nederlandse gemiddelde. Vrouwen zaten vrij ruim onder dit gemiddelde. Vrouwen ondergingen rond de verweduwing ook de grootste financiële veranderingen. Dit betrof niet zozeer hun koopkracht als wel hun inkomensbron. De Algemene nabestaandenwet speelde bij de vrouwen jonger dan 65 een belangrijke rol.

1. Inleiding

Het overlijden van een partner is een ingrijpende gebeurtenis, die op vele terreinen van het leven invloed heeft, ook op het gebied van inkomen. Vooral als de overledene iemand was die wezenlijk bijdroeg aan het inkomen van het huishouden, kunnen de gevolgen groot zijn. In dit artikel staat de inkomenspositie van weduwen en weduwnaars centraal. We onderscheiden daarbij twee groepen: verweduwden van 65 jaar en ouder en verweduwden die jonger dan 65 zijn. Voor deze indeling is gekozen, omdat het gaat om twee groepen met sterk verschillende inkomensbronnen. De jongere groep komt onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een uitkering uit de Algemene Nabestaandenwet (Anw). Ook heeft deze groep nog een relatief grote binding met de arbeidsmarkt en heeft daardoor vaker inkomen uit arbeid. De oudere groep heeft veelal inkomen uit de Algemene Ouderdomswet (AOW) en heeft nog maar een minimale binding met de arbeidsmarkt. In het artikel wordt een analyse gemaakt op basis van gegevens over 2004, omdat dit het meest recente jaar is waarover inkomensgegevens op het benodigde detailniveau beschikbaar zijn.

Paragraaf 2 beschrijft de verweduwde bevolking van Nederland. Hoe groot is deze bevolkingsgroep en wat zijn hun kenmerken? Daarna wordt ingegaan op de koopkracht van deze bevolkingsgroep en de samenstelling van haar inkomen. Daarbij wordt een vergelijking gemaakt met andere groepen in de samenleving zoals gehuwde, alleenstaande en gescheiden mensen. Paragraaf 4 behandelt de financiële veranderingen rond het moment van verweduwing. Hoe verhiel de koopkracht in het jaar na de verweduwing zich met die in het jaar ervoor? Was er bijvoorbeeld sprake van een grote daling van de koopkracht in bepaalde situaties? En hoe veranderde de samenstelling van het inkomen?

2. Weduwen en weduwnaars in Nederland

In 2004 leefden in Nederland 877 duizend verweduwden. Dat is 5,4 procent van de totale bevolking. In 1950 waren het er nog maar een kleine 450 duizend, toen 4,3 procent van de bevolking. Het aantal groeide sterk tot halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw om vervolgens redelijk

constant te blijven. Voor de toekomst voorspelt het Centraal Bureau voor de Statistiek een groei tot bijna 950 duizend in de jaren dertig van deze eeuw. Voor de periode daarna wordt een daling voorzien. Het aantal verweduwden hangt samen met de totale omvang van de bevolking, de leeftijdsopbouw, de levensverwachting, de leeftijdsverschillen tussen gehuwde partners en de populariteit van het huwelijk en andere partnerschapscontracten.

Er waren 707 duizend weduwen en 169 duizend weduwnaars. Dat het aantal weduwen hoger was dan het aantal weduwnaars komt door de hogere levensverwachting van vrouwen en doordat vrouwen meestal jonger waren dan hun echtgenoot.

Van de weduwen en weduwnaars waren er 713 duizend 65 jaar en ouder en 164 duizend jonger dan 65 jaar. Bijna driekwart was alleenstaand. Degenen die jonger waren dan 65 hadden nog vaak thuiswonende kinderen. De ouderen leefden relatief vaak in institutionele huishoudens, zoals een verzorgingstehuis. Van de jonge weduwen en weduwnaars had 55 procent een eigen huis, tegenover nog geen 30 procent van de oudere.

De verweduwde bevolking was niet evenredig verdeeld over Nederland. In meer vergrijsde provincies, zoals Groningen, Drenthe, Zeeland en Limburg was het aandeel boven de 6 procent. In het relatief jonge Flevoland was dit slechts 3 procent.

3. Koopkracht en inkomen

Hoe ziet de financiële situatie van weduwen en weduwnaars eruit en hoe verhoudt deze zich tot die van andere groepen? Om hierover iets te zeggen, wordt gekeken naar hun koopkracht.

In deze paragraaf zijn de verweduwden die leven in geïnstitutionaliseerde huishoudens buiten beschouwing gelaten, omdat het niet goed mogelijk is om van deze groep de koopkracht te bepalen. Ook is er niet gekeken naar het vermogen van de verweduwden.

3.1 Iets lagere koopkracht verweduwden

De koopkracht van verweduwden was lager dan het Nederlandse gemiddelde. Ook verschilde deze aanzienlijk per geslacht en per leeftijd. Weduwnaars hadden in 2004 een koopkracht van € 21 900, terwijl de weduwen op € 18 100 uitkwamen. Ter vergelijking, het Nederlandse gemiddelde lag per persoon op € 20 800.

De 'jonge' weduwen en weduwnaars hadden gemiddeld meer koopkracht. Bij de mannen lag deze op € 24 900 en bij de vrouwen op € 19 600. Bij de ouderen was dit respectievelijk € 20 900 en € 17 800.

Besteedbaar huishoudensinkomen en koopkracht

In dit artikel wordt het begrip koopkracht gebruikt. Dit is gelijk aan het gestandaardiseerd besteedbare huishoudensinkomen. Het besteedbare inkomen is gelijk aan het *bruto-inkomen* verminderd met de betaalde overdrachten en de loon-, inkomsten- en vermogensbelasting. Om inkomens van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Hiertoe wordt het besteedbare huishoudensinkomen gedeeld door een equivalentiefactor. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding.

Voorbeeld:

De equivalentiefactor van een eenpersoonshuishouden is 1. Van een (echt)paar zonder kinderen is die 1,37. Een paar moet nu 1,37 keer zoveel besteedbaar inkomen ontvangen om dezelfde koopkracht te hebben als het eenpersoonshuishouden.

Stel het eenpersoonshuishouden heeft een besteedbaar inkomen van € 10 000 en het (echt)paar heeft een besteedbaar inkomen van € 20 000. De koopkracht van de alleenstaande is dan € 10 000 / 1 = € 10 000 en van de afzonderlijke partners van het (echt)paar zonder kinderen: € 20 000 / 1,37 = € 14 599.

In paragraaf 4 gaat het over de koopkrachtmutatie rond de verweuding. Om koopkracht in verschillende jaren te kunnen vergelijken, is gecorrigeerd voor de inflatie. Om het netto-effect van de verweuding te bepalen, is ook gecorrigeerd voor de algemene koopkrachtontwikkeling.

Bij verweuding verandert de huishoudenssamenstelling. Daardoor is de ontwikkeling in koopkracht anders dan de ontwikkeling in het besteedbare huishoudensinkomen. Het is mogelijk dat het besteedbare huishoudensinkomen daalt, terwijl de koopkracht stijgt.

Voorbeeld:

Stel een echtpaar heeft in het jaar 2002 een besteedbaar huishoudensinkomen van € 25 000. In 2003 overleed de man. In 2004 was het besteedbare inkomen van de achtergebleven vrouw, gecorrigeerd voor inflatie, nog € 20 000. Een daling van 20 procent. De koopkracht is dan echter omhoog gegaan van € 25 000 / 1,37 = € 18 248 naar € 20 000 / 1 = € 20 000. Een stijging van 10 procent.

Als de algemene koopkrachtontwikkeling 4 procent was tussen 2002 en 2004, dan wordt de koopkrachtontwikkeling rond de verweuding op $10 - 4 = 6$ procent gesteld.

Verweuwden waren minder welvarend dan gehuwden, maar hadden meer te besteden dan gescheiden mensen.

De groep verweuwden is niet homogeen qua koopkracht. Niet alleen zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen jong en oud, ook zijn er verschillen tussen de verschillende huishoudentypes.

Staat 1
Koopkracht naar geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 2004*

	Verweuwd	Nooit gehuwd	Gehuwd	Gescheiden
<i>euro</i>				
Mannen	21 900	20 200 ¹⁾	22 300	21 200
Jonger dan 65	24 900	20 200	22 900	21 400
65 jaar of ouder	20 900	19 800	20 400	20 000
Vrouwen	18 100	19 500 ¹⁾	22 200	17 600
Jonger dan 65	19 600	19 500	22 700	17 800
65 jaar of ouder	17 800	21 300	19 900	16 500

¹⁾ Er zijn maar weinig nooit gehuwden van 65 jaar of ouder. Daardoor is het totaal gemiddelde bijna gelijk aan dat van de jongeren.

De weduwen en weduwnaars die een eenpersoonshuishouden vormden, waren het minst welvarend. Degenen met thuiswonende kinderen hadden meer te besteden. Dat gold ook voor hen die inmiddels weer deel uitmaakten van een paar.

Staat 2
Koopkracht verweuwden naar geslacht, leeftijd en huishoudenssamenstelling, 2004

	Eenpersoons	(Echt)paar	Eenouder
<i>euro</i>			
Mannen	20 600	.	25 900
Vrouwen	17 100	21 500	22 300
Jonger dan 65	19 000	.	22 500
65 jaar of ouder	17 600	21 000	24 000

3.2 Weduwen jonger dan 65 vaak afhankelijk van Anw

Onder bepaalde voorwaarden hebben verweuwden jonger dan 65 jaar recht op een uitkering uit de Algemene nabestaandenwet (Anw). Uitleg over de Anw en de voorwaarden waaraan voldaan moet worden om aanspraak te kunnen maken op een Anw-uitkering is te vinden in de technische toelichting aan het eind van dit artikel.

In 2004 ontvingen bijna 145 duizend mensen zo'n uitkering. Van deze mensen was 86 procent verweuwd en 9 procent gescheiden.

Er waren vijf keer zoveel weduwes die een Anw-uitkering ontvingen dan weduwnaars. Een verklaring daarvoor is het grote aantal vrouwen onder de verweuwden en de relatief hoge arbeidsparticipatie van de mannen. Deze verdienden vaak meer dan is toegestaan om voor een Anw-uitkering in aanmerking te komen.

Het bedrag dat de vrouwen kregen, was bovendien gemiddeld 1,6 keer zo hoog als bij de mannen. Dit geeft aan dat de afhankelijkheid van de Anw onder weduwen aanzienlijk groter was dan onder weduwnaren.

Dat verweuwde mannen ondanks hun lagere Anw-inkomsten toch meer inkomen en een hogere koopkracht hadden dan vrouwen, kwam voor een deel door hun grotere arbeidsparticipatie. Van degenen die jonger waren dan 65 jaar had 56 procent inkomen uit arbeid. Bij de vrouwen was dit 36 procent. Ongeveer een kwart van jongere weduwen had inkomen uit zowel Anw als uit arbeid.

Van de weduwnaars onder de 65 jaar had 53 procent werk als belangrijkste bron van inkomen. Dat kan inkomen als werknemer of uit een eigen onderneming zijn. Bij de vrouwen gold dit slechts voor 19 procent. Bij hen was Anw in 46 procent van de gevallen het belangrijkste.

De verweduwdeden van 65 jaar en ouder genoten bijna allemaal pensioen. Binding met de arbeidsmarkt was er nog nauwelijks. Dit gold zowel voor vrouwen als voor mannen.

Staat 3
Belangrijkste inkomensbron verweduwdeden, naar leeftijd en geslacht, 2004*

	Werk	WW, bijstand e.d.	WAO	Pen- sioen	ANW	Zonder inkomen
	%					
Jonger dan 65						
Mannen	53	4	14	18	9	1
Vrouwen	19	3	4	26	46	1
65 jaar of ouder						
Mannen	2	0	0	97		0
Vrouwen	1	1	0	98		0

4. Inkomensveranderingen rond verduwing

In de vorige paragrafen is een beeld geschetst van de financiële situatie van de verweduwdede bevolking van Nederland. In deze paragraaf wordt ingegaan op de inkomensverandering rond de verduwing. Hoe verandert de koopkracht na verduwing? Om dit te kunnen onderzoeken is een vergelijking gemaakt tussen de koopkracht van een verduwdede in het jaar voor de verduwing met die in het jaar daarna. Er is alleen gekeken naar mensen die vanuit een gehuwde situatie verduwdeden.

Paragraaf 4.1 behandelt de koopkrachtverandering. In paragraaf 4.2 gaat het over de veranderingen in de inkomensbestanddelen.

In 2001-2003 verloren in totaal 175 duizend gehuwde mensen hun partner (CBS, StatLine). De koopkrachtontwikkeling wordt alleen geanalyseerd voor diegenen die in het jaar na de verduwing niet opnieuw huwden of samen gingen wonen. Daarnaast is onderscheid gemaakt tussen 'jong' en 'oud' verduwdeden. Een 'jong' verduwdede is in het jaar na de verduwing maximaal 64 jaar. Een 'oud' verduwdede is in het jaar voorafgaand aan de verduwing minimaal 66 jaar. Er is niet gekeken naar de inkomensontwikkeling van mensen die weduwe of weduwnaar werden op hun 64ste, 65ste of 66ste omdat er op de leeftijd van 65 jaar grote inkomensveranderingen optreden die los staan van het proces van verduwing, zoals het krijgen van inkomen uit de AOW.

4.1 Koopkracht na verduwing iets omhoog

In veel gevallen van verduwing valt een partner weg die bijdroeg aan het inkomen van het huishouden. Soms krijgt de achtergebleven partner een vervangend inkomen zoals partnerpensioen. Toch ging het gemiddelde besteedbaar inkomen van het huishouden rond de verduwing omlaag. Gemiddeld was de daling ruim 20 procent. Bij vrouwen was deze negatieve ontwikkeling sterker dan bij mannen. Het

lijkt dus voor de hand te liggen dat de achtergebleven partner er ook in koopkracht op achteruit ging.

Dit was echter meestal niet het geval. Alleen vrouwen die op jonge leeftijd weduwe werden, gingen er in koopkracht ruim 2 procent op achteruit. De koopkracht van degene bij wie dit op latere leeftijd gebeurde, steeg licht. De koopkracht van weduwnaars nam zelfs met meer dan 10 procent toe. Vooral bij de 'oud' verduwdeden onder hen was de stijging groot.

Het grote verschil tussen de ontwikkeling van de koopkracht en de ontwikkeling van het besteedbare huishoudensinkomen is te verklaren uit de veranderende samenstelling van het huishouden. Er valt iemand weg die misschien bijdroeg aan het inkomen, maar de achtergebleven partner hoeft het overgebleven inkomen niet meer te delen.

Overigens was de spreiding van de koopkrachtmutatie groot. Zowel positieve als negatieve uitschieters kwamen relatief vaak voor.

Na de verduwing werd er wel meer aanspraak gemaakt op huursubsidie. Dit gold zowel voor de 'jong' als de 'oud' verduwdeden. Met dergelijke gebonden overdrachten kan een deel van de inkomensachteruitgang worden gecompenseerd. De verhouding tussen huurders en woningeigenaren bleef ongeveer gelijk.

Staat 4
Koopkrachtmutatie rond verduwing¹⁾, verduwing in 2001 - 2003

	Mediane koopkrachtmutatie gecorrigeerd voor de algemene koopkrachtverandering
	<i>mutatie in %</i>
Bij verduwing jonger dan 64 jaar	
Mannen	0,9
Vrouwen	10,4
	-2,1
Bij verduwing 67 jaar of ouder	
Mannen	4,0
Vrouwen	13,2
	1,7

¹⁾ Vergelijking van de koopkracht in het jaar voorafgaand aan de verduwing met het jaar na de verduwing.

4.2 Jong verduwdede vrouwen vallen vaak terug op Anw

In paragraaf 3 kwam al naar voren dat de weduwen en weduwnaars van boven de 65 jaar vrijwel allemaal pensioenontvanger zijn. Daarom wordt in deze paragraaf alleen gekeken naar de veranderingen in voornaamste inkomensbron van mensen die 'jong' verduwdeden. Wederom wordt de situatie in het jaar voorafgaand aan de verduwing vergeleken met die in het jaar er na.

Door de verduwing veranderden de inkomensbronnen voor veel mensen. Na de verduwing had vrijwel iedereen eigen inkomen, terwijl voorafgaand aan de verduwing nog een derde van de mensen zonder eigen inkomen was. Dit betrof vooral vrouwen.

Voor 45 procent van de vrouwen werd de Anw de voornaamste inkomensbron. Bij mannen was dit voor slechts 12 procent het geval. Een oorzaak voor de grote afhankelijkheid van Anw bij vrouwen was de geringe deelname aan

de arbeidsmarkt van deze groep. In het jaar na de verwe-
duwing werkte slechts 21 procent van de vrouwen, tegenover
55 procent van de mannen. Overigens nam het aandeel
werkenden af rond de verwe-
duwing. Dit kwam doordat ver-
we-
duwing meestal plaatsvond boven de leeftijd van 55 jaar.
Vanaf die leeftijd loopt de arbeidsparticipatie snel terug.
De overgang van een situatie zonder eigen inkomen naar
een situatie met inkomen uit arbeid als belangrijkste inko-
mensbron, kwam maar weinig voor. Het lijkt erop dat ver-
we-
duwing niet leidde tot een (her)betreding van de arbeids-
markt door de achtergebleven partner.
Na de verwe-
duwing was pensioen voor een kwart van de
jong verwe-
duwden de belangrijkste bron van inkomen.

Staat 5
**Belangrijkste inkomensbron voor en na verwe-
duwing, verwe-
duwden jonger
dan 64 jaar, verwe-
duwing in 2001-2003**

	Jaar na verwe- duwing						
	Totaal	Werk	WW, bij stand e.d.	WAO	Pen- sioen	Anw	Zonder in- ko- men
<i>Jaar voor verwe- duwing</i>	<i>%</i>						
Mannen	100	55	3	7	22	12	0
Werk	66	54	0	0	7	4	0
WW, bijstand e.d	9	1	3	0	0	4	0
WAO	9	0	0	7	0	1	0
Pensioen	13	0	0	0	13	0	0
Anw	0	0	0	0	0	0	0
Zonder inkomen	3	0	0	0	1	1	0
Vrouwen	100	21	2	4	28	45	0
Werk	39	17	1	0	12	9	0
WW, bijstand e.d	6	0	1	0	1	5	0
WAO	10	1	0	4	2	4	0
Pensioen	3	0	0	0	2	1	0
Anw	1	0	0	0	0	1	0
Zonder inkomen	42	3	1	0	12	26	0

5. Conclusie

De Nederlandse bevolking bestond in 2004 voor ruim 5
procent uit verwe-
duwden. In de meeste gevallen waren dit
vrouwen ouder dan 65 jaar.

De koopkracht van deze groep lag iets onder het Neder-
landse gemiddelde. Mannelijke verwe-
duwden waren echter welvarender dan dit gemiddelde.

Weduwnaars onder de 65 jaar hadden vaak werk als be-
langrijkste bron van inkomen. Bij vrouwen was de afhan-
kelijkheid van inkomen uit de Algemene nabestaandenwet
veel groter.

In de meeste gevallen was er in de jaren rond de verwe-
duwing sprake van een koopkrachtstijging. Deze was het
sterkst bij mannen. Alleen vrouwen die voor hun 65ste
verwe-
duwden maakten een beperkte daling van hun koop-
kracht door. Een grote daling kwam niet vaak voor.

De samenstelling van het inkomen veranderde rond de ver-
we-
duwing het sterkst bij vrouwen, vooral omdat zij voor-
afgaand aan de verwe-
duwing vaak helemaal geen eigen
inkomen hadden.

Technische toelichting

Algemene nabestaandenwet:

De nabestaandenuitkering Anw is een financiële onder-
steuning van de overheid na het overlijden van een partner
of ouders. De Sociale Verzekeringsbank voert de Anw na-
mens de overheid uit. Om als verwe-
duwde recht te hebben
op Anw moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan.
Ten eerst moet iemand jonger zijn dan 65 jaar. Ook moet de
overledene verzekerd zijn geweest voor Anw. In principe is
iedereen die woont of werkt in Nederland verzekerd. Daar-
naast moet op het moment van overlijden aan één van de
volgende voorwaarden worden voldaan:

- Geboren zijn voor 1950
- Een kind in huis hebben dat jonger is dan 18 jaar
- Voor ten minste 45 procent arbeidsongeschikt zijn

De Anw maakt geen onderscheid tussen gehuwden, gere-
gistreerde partners of samenwonenden. Ook gescheiden
mensen kunnen in aanmerking komen voor een uitkering.
Deze Anw-uitkering is inkomensafhankelijk. (Sociale Verze-
keringsbank, 2007).

De Anw is de opvolger van de Algemene Weduwen en We-
zenwet (AWW). Voor de AWW golden minder strenge voor-
waarden en de regeling was niet inkomensafhankelijk. De
AWW is in 1996 vervangen door de Anw. Oude gevallen
bleven onder de AWW-regeling vallen.

Meer informatie

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Verwe-
duwen; geslacht,
leeftijd en huwelijksduur*. StatLine publicatie, <http://statline.cbs.nl>

Sociale Verzekeringsbank, *Nabestaandenuitkering Anw*.
Website: www.svb.nl/internet/nl/regelingen/nabestaanden-uitkering_ANW/index.jsp